

ЭКОЛОГИК ТАЪЛИМ ВА ЭКОЛОГИК ТАРБИЯНИНГ УЙЎНЛИГИ

Умида Аमतбаевна Юсупова

Чирчиқ давлат педогогик институти магистранти

АННОТАЦИЯ

Мақолада экологик таълим ва экологик тарбиянинг уйғунлиги масаласи қисқача илмий нуқтаи-назардан муҳокама этилди.

Калит сўзлар: Экология, тарбия, таълим, табиат, экологик маданият, экологик маърифат.

КИРИШ

Экологик муаммоларнинг тобора глобал аҳамият касб этиб бораётганлиги инобатга олиниб, сўнгги йилларда муҳим устувор вазифалар билан бир қаторда атроф муҳит муҳофазаси, экологик маданият, экологик таълим-тарбия, экологик маърифат масалаларига алоҳида эътибор берилмоқда.

Экологик таълимнинг долзарблиги мамлакатимиз табиати, экотизимлари, атроф муҳитни беқарорлик ва издан чиқишдан асраш, аҳолининг экологик маданиятини ошириш, ушбу ўта жиддий, ҳаётий масалаларга аҳолининг барча қатламлари, айниқса, ёшлар ҳисса кўшиши зарурлиги билан белгиланади.

АДАБИЁТЛАР ТАҲЛИЛИ ВА МЕТОДОЛОГИЯ

Бироқ, экологик таълимни амалга ошириш жараёнининг тизимли таҳлили экологик таълимни ташкил этишда бу борадаги ислохотларни тўлиқ рўёбга чиқаришга тўсқинлик қилувчи жиддий муаммо ва камчиликлар сақланиб қолаётганлигини кўрсатмоқда. Хусусан:

- барча турдаги таълим муассасаларида Ўзбекистон Республикасининг «Табиатни муҳофаза қилиш тўғрисида»ги Қонуни 4-моддасида назарда тутилган экология ўқувининг мажбурийлигига оид талаблар етарли даражада бажарилмаяпти;

- амалдаги давлат таълим стандартлари ва ўқув дастурлари мазмунан экологик билим, кўникма, малака ва компетенциялар билан зарур даражада бойитилмаган;

экологик таълим йўналишида илғор миллий ва хорижий тажрибани ўрганиш, улар асосида таълим олувчиларда экологик маданиятни шакллантиришнинг аниқ параметрлари ишлаб чиқилмаган;

- таълим тизимининг барча босқичларида амалда бўлган таълим дастурлари бугунги кундаги глобал экологик муаммоларни бартараф этиш, мавжуд экологик хавф-хатар даражасини камайтириш, табиий муҳитни қайта тиклашга қаратилган умуммиллий тадбирлар моҳияти билан мувофиқлаштирилмаган;

мактабгача таълим ташкилотлари ва умумий ўрта таълим мактаблари таълим дастурларининг мавзулари бугунги кун талабларига жавоб бермайди, жумладан, уларда таълим олувчиларда экологик онгни шакллантирувчи экология ва атроф муҳитни муҳофаза қилиш, она табиатни асраб-авайлаш, табиий ресурслардан оқилона фойдаланиш соҳасига оид мавзулар етарли эмас;

- таълим муассасаларида экологик тарғибот тизими ҳам қониқарсиз аҳволда, бу борада экологик тарғиботни амалга ошириш механизмларини йўлга қўйиш ва ушбу механизмларни муносиб рағбатлантириш тадбирлари етарли даражада амалга оширилмаяпти;

- экологик таълимга оид электрон-методик воситаларни яратиш ва инновациялардан фойдаланиш имкониятини кенгайтириш юзасидан аниқ таклифлар ишлаб чиқилмаган;

- таълим ҳамда экология ва атроф муҳитни муҳофаза қилиш соҳасидаги давлат бошқаруви органлари ўртасида экологик таълим тизимини такомиллаштириш борасидаги амалий ҳамкорлик етарли даражада йўлга қўйилмаган, хусусан, ўтган йиллар давомида экологик таълим тизимини ислоҳ қилиш юзасидан фақат таклифлар билдирилган холос;

- экологик таълим соҳасида ўқитувчиларнинг фаолиятини методик жиҳатдан таъминловчи ўқув материаллари, шу жумладан, экология ва атроф муҳитни муҳофаза қилиш соҳасига оид ўқув қўлланмалари, ўқувчи ва талабалар учун зарур дарсликлар етарли эмас;

- таълим дастурлари тўлиқ қайта кўриб чиқишга муҳтож, жумладан, улар республикада сўнгги вақтларда экология ва атроф муҳитни муҳофаза қилиш соҳасида амалга оширилган ислохотлардан келиб чиқиб тубдан такомиллаштирилиши лозим.

Шу муносабат билан 2017 йил 30майда аниқ мақсад ва вазифаларни ҳамда йўналишларни назарда тутувчи Ўзбекистон Республикасида Экологик таълимни ривожлантириш концепциясини қабул қилди.

Концепциянинг асосий мақсади ўсиб келаётган ёш авлодда экологик билим, онг ва маданиятни шакллантириш ҳамда ривожлантириш, экологик таълим-тарбия жараёнини самарали ташкил этиш, шунингдек, экология соҳасидаги илм-

фанни жаҳоннинг илғор инновацион технологияларини жалб этган ҳолда янада такомиллаштиришдан иборат.

Ушбу мақсадга эришиш, уни амалда рўёбга чиқариш учун қуйидаги асосий вазифаларни амалга ошириш талаб этилади:

«Таълим тўғрисида»ги ва «Табиатни муҳофаза қилиш тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси қонунларига мувофиқ узлуксиз таълим тизимида экологик таълимни ривожлантиришнинг асосий тамойилларини белгилаш, уларни изчиллик билан босқичма-босқич таълим-тарбия жараёнига татбиқ қилиш ва шу асосида экологик таълимнинг самарадорлигини янги босқичга олиб чиқиш;

экологик таълим-тарбия беришни, экологик билимларни тарғиб қилишни, ноширлик фаолиятини, кўрик-танловлар ўтказишни, ижтимоий реклама ва шу кабиларни ташкил этиш;

-таълим дастурларини мавжуд экологик муаммоларни бартараф этиш ва замон талабларидан келиб чиққан ҳолда такомиллаштириш;

-таълим олувчиларнинг эътиборини умумбашарий экологик муаммоларга қаратиш орқали уларнинг она табиатнинг қайта тикланмас манбаларини сақлаб қолиш ва улардан оқилона фойдаланиш бўйича масъулиятини кучайтириш;

экологик таълимнинг самарали шакллари ва усулларини ишлаб чиқиш ҳамда жорий этиш;

-экологик таълимнинг сифатини, кадрлар тайёрлаш тизими самарадорлигини, барқарор ривожланиши кафолатларини ва устуворлигини таъминловчи норматив-ҳуқуқий, моддий-техника ва ахборот базасини яратиш;

-экология ва атроф муҳитни муҳофаза қилиш бўйича давлат органлари таълим соҳасининг ўзаро манфаатли ҳамкорлигини ривожлантириш.

Концепцияда белгиланган вазифаларни амалга ошириш борасида бугунги кунда олийгоҳларда бир қатор вазифалар белгилаб олинган. Жумладан

Олийгоҳларда табиат муҳофозасига оид қисқа метражли кинофильмлар кўрсатиб бориш ҳам катта аҳамиятга эга. Табиат ва унинг гўзаллигига оид санъат асарлари, расмлар кўргазмаси, шеър ва ҳикоялар, ҳам талабаларда табиатга яхши муносабатда бўлиш туйғусини уйғотади.

Олийгоҳ ҳудудида тажриба боғчаси гулзор манзарали дарахтлар экилган майдон бутазор бўлиши зарур. Табиат муҳофозасига оид ишлар ушбу тажриба участкаси ёки боғида оиб борилади. талабалар буларни сақлаш парвариш қилиш билан шуғулланадилар.

Олийгоҳларда табиатни муҳофаза қилиш жамиятининг бошланғич ташкилоти ташкил этилиб, унга талабалар,

ўқитувчилар аъзо бўлиб кириши лозим. Таълим муассасаларида экологик марказлар, экология клублари ташкил этиш, мунтазам равишда экофестиваллар ҳамда танловлар ўтказиш яхши самара беради. Табиат муҳофазасига бағишланган махсус кечалар ўтказилиши уларда “Табиатни муҳофоза қилиш “.”Экотуризм”.”Экотаълим”.”Экотарбия”.”Жамият ва унда экологиянинг роли”.”Ўзбекистон қуриқхоналари ва уларнинг фаолияти” каби мавзуларда докладлар, суҳбатлар, тадбирлар ўтказилиб турилиши керак. Тадбирларда талабаларнинг экологик ва эстетик маданиятини юксалтириш, табиат ҳақидаги билим ва салоҳиятини ошириш, она табиат ва унинг неъматларига меҳр-муҳаббат руҳини шакллантириш, экологияга оид билимларни улар шуурига сингдириш даркор.

Талабаларда табиатга муҳаббат нисбатан ва ғамхўрлик туйғулари оила ва мактабда шаклланади. Болаларни табиатга муҳаббат руҳида тарбиялашни ёшлиқдан бошлаш зарурлигини машҳур прогрессив педогоглар ўз асарларида таъкидлаб ўтишган. Бунга мисол 17-асрда яшаган машҳур педогог Я.А.Коменскийнинг “Сезирарли нарсаларни расмларда ифода этиш “номли китобидир. Бу китоб болалар тушунадиган энциклопедиядан иборат бўлиб, болаларга табиатни севишга унинг ҳаёти ва тузилиши билан танишишларига ёрдам берадиган шаклда ёзилган.

МУҲОКАМА ВА НАТИЖАЛАР

Умуман олганда инсоннинг табиат, атроф-муҳитга нисбатан оқилона муносабатини шакллантириш давлат, жумладан, таълим тизими олдидаги муҳим вазифалардан бири бўлиб қолди. Эндиликда ўқувчиларда барқарор экологик маданиятни шакллантириш ва ривожлантириш устивор вазифага айланди.

Шу маънода Ўзбекистон Республикаси Кадрлар тайёрлаш миллий дастурида ҳам узликсиз таълим олувчиларнинг ҳуқуқий, иқтисодий, экологик ва санитария-гигиеник таълими ҳамда тарбиясини такомиллаштириш назарда тутиши таъкидлаб ўтилган.

Булар узликсиз таълим тизими, шу жумладан, мактаб ва мактабдан ташқари таълим жараёнида ўқувчиларни экологик тарбиялаш, уларда барқарор экологик маданиятни шакллантириш ва ривожлантириш зарурлигини кўрсатади.

Шу ўринда таъкидлаш зарурки, таълим муассасаларидаги экологик таълим-тарбия жараёни фақатгина ўқувчиларга бериладиган назарий билимлар билан чегараланмаслиги лозим. Экологик таълим жараёнида назариядан амалиётга –глобал

муаммоларни муҳокама қилишдан ўқувчилар билан амалий саъй-ҳаракатларни бажаришга ўтиш давр талабига айланди.

Табиат билан инсон орасидаги муносабатлар мураккаб тарихий характерга эга. Инсониятнинг асрлар давомида табиат унсурларидан фойдаланиб келиши, табиатга бўлган муносабатининг турли даврларда турлича ўзгаришига сабаб бўлган. Қадимда ота-боболаримизнинг табиатга, табиат унсурларига, бўлган муносабати илоҳий бўлган. Сув, ҳаво, тупроқ ва оловни муқаддас санашган. Сувни эъзозлаб, хаттоки унга тупириш, ифлослеш, гуноҳ иш эканлиги, тупроқни муқаддас билиш, жасадни ҳам тупроққа кўмиш мумкин эмаслиги, бунинг учун жазо мавжудлиги ҳақида Задўштиликнинг муқаддас китоби Авестода алоҳида таъкидлаб ўтилган. Шундан келиб чиқиб айтиш мумкинки экологик таълим ва экологик тарбия бизнинг қон-қонимизга сингиб кетган тушунчалардан саналади.

ХУЛОСА

Хулоса ўрнида шуни айтиш мумкинки инсоният қанчалик узоқ умр кечиришни, соғлом бўлишни, фарзандларининг соғ-саломат бўлишини, тоза ҳаводан тўйиб нафас олишни, атрофига боққанда гўзалликни кўришни хоҳласа, аввало табиатга муносабатини ўзгартириши, она табиатни севиши, ўзи ва келажак авлодга она табиатнинг нақадар муқаддас эканлигини сингдира олиши лозим. Бунинг учун эса ҳар биримиз экологик таълим ва экологик тарбиянинг бир-бири билан уйғунлигини англаб етишимиз. Экологик таълим орқали экологик тарбияни шакллантириб боришимиз зарур.

Дунёнинг энг тоза давлатлари Норвегия, Швеция, Австрия, Испания, Германия, Чехия, Сингапур, Австралия, Люксембург, Швейцария каби давлатлари ўзининг атмосфераси ва экологиясининг тозали бўйича етакчи ўринларда туради. Бу мамлакатларга ҳар йили атмосфераси ва экологияси тозалигидан баҳраманд бўлиш учун дунёнинг турли мамлакатларидан сайёҳлар ташриф буюришади.

Ажабланарлиси шуки, тоза муҳит, соғлом ва тинч ҳаётни таъминлайди ва бу тоза давлат аҳолисининг ўртача умр кечириш давомийлигининг узунлигини ҳам белгилаб беради.

Шундай экан биз ҳам юртимизни тоза ҳудуд, тоза мамлакатга айлантирайлик. Зеро бу ўзимизнинг ҳаётимизнинг фаровон бўлишига сабаб бўлади.

REFERENCES

1. Ўзбекистонда экологик таълимни ривожлантириш концепсиясини тасдиқлаш тўғрисида. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг ПҚ-434 сонли қарори. 27.05.2017 йил
2. Б.М.Очилова Экология ва дунёқараш. Тафаккур нашрети. Т-2013 йил
3. <https://cyberleninka.ru> Экологик таълим ва тарбия тушунчаларини шакллантириш тамойиллари 2020 йил
4. <https://syberleninka.ru> Холмўминова Ойгул Жумаевна “Ўқувчиларда экологик ҳуқуқий тарбияни такомиллаштиришнинг педогогик омиллари” Мактаб таълими журнал 2019 йил
5. <https://yuz.uz> Дунёнинг энг тоза мамлакатлари топ 10 талиги

